Adalékok a felsőpetényi evangélikus egyházközség történetéhez

Szakács Tamás lelkész szerkesztésében

0. Elöljáróban

Nem könnyű a gyülekezet történetéről írni. A lelkészi teendők mellett időben is nehéz utánajárni a régi történéseknek. Nehéz utánajárni azért is, mert szakértelem híján a lelkész jó esetben is csak műkedvelő történész lehet.

Ezen korlátokra emlékeztetve igyekszem most a rendelkezésre álló néhány gyülekezettörténetet érintő írás összefűzését. Idő és történészi szakértelem híján nem egybeszerkesztve, csupán némi kiigazítással és szerkesztési munkával egymás után téve.

Gyülekezetünk történetének dokumentumai következnek hát sorban:

1. A Felsőpetényi Evangélikus Egyházközség története

A 23/1994-es irat frissített változata alapján készült szerkesztett írás:

Hajdani lakói szerbek voltak, azután református magyarok. 1784-ig Bánk leányegyháza volt. Földesurai, valamint a szomszédos Alsópetény nemes-község urai nagyobbára erős római katolikusok voltak s mindent elkövettek, hogy a lutheránusokat elnyomják. Mint bánki birtokosok is, a bánki papot akarták elűzni. Mikor ez nem sikerült, legalább a felsőpetényi leányegyházat akarták megsemmisíteni. Nagy előnyükre szolgált a váci püspök közelsége és a nőtincsi plébános lutheránuselenes buzgósága. Különben is ezen a tájon — Werbőczy alsópetényi birtokán — készült az a törvény, amely a reformáció hajnalán a lutheránusokat megégetni rendeli. A leányegyház régebbi küzdelmeiről mit se tudunk. A bánki levéltár adja tudomásunkra a következőket:

A helytartótanács 1754. évi rendelt tanítójától akarja megfosztani Felsőpetényt, ki egyúttal községi jegyző is volt. Miután — úgymond — a községi jegyző Fábry Mihály, az evangélikus és református híveknek postillát olvas, prédikál és temet, a kir. rendeletek ellenére, a bánki prédikátor pedig Felsőpetényen egyházi cselekményeket végez, őfelsége elrendeli, hogy a jegyző, ha nem nemes ember, kihallgatása után azonnal elmozdíttassék, ha pedig nemes ember, előbb meg kell idézni s csak azután mozdítsák el állásából. A papra nézve, őfelsége veleszületett kegyelménél fogva, a múlt-jövőben ne merészkedjék hasonlókat tenni.

Valószínű, hogy Fábry tanító-jegyzőt elűzték, de az eklézsia élt tovább is, mert a ***Compendium Historiae*** szerint Járossy János és adjunktusa, Kelisch Sámuel, 1766-ban azt jelentik az esperességnek, hogy Felsőpetényben a bevételeket és kiadásokat a *rector* vezeti be a könyvbe, név szerint Bodiczky Sámuel. Offertórium volt 8 frt 2 garas, kiadás pedig 10 frt 18 garas 1 kr. A *rector* és egyházfi vezetik a számadásokat és elszámolnak a prédikátor és közönség előtt.

Hogy a földesurak mily furfanggal iparkodtak megtörni a lutheránusokat, erre szomorú világot vet báró Révay Kristófnak alsópetényi tisztjéhez — Urbanovics Mihályhoz — 1770-ben, Preko-

pán kelt levele, melyet a bánki levéltár 29. sz. eredeti okmánya nyomán a következőkben szó szerint közlünk: *„És mutasson benne módot miképpen lehetne aztat elintézni jövendőben valami rossz consequentiák nélkül, mert én azt tudom, hogy ők fogják magukat erősen oltalmazni, talán Vérontásig is, azért ha nemes Káptalan, ezen dolgot akar aggrediálni, azt tartom hogy magától semmit se vigye, ha szinte mi is adunk assistentiát, hanem hogy ezen dolog végbemehessen, szükséges nemes Káptalannak Eő Felségéhez, pro assistentia et Bracchio Militari recurálni ad eundem ejiciendum, ad occupandasque eorunden pulcharas Campanas et ne fors futuram Seditionem, Rusticor compescendam et ibidem illocandum Parochum Catholicum* (magyarul: annak elűzetése, azok szép harangjainak elfoglalása, s netán a parasztok támadásának megfékezése és kath. plebánosnak oda leendő behelyezése miatt őfelségéhez kell folyamodni kíséretért és katonai karhatalomért). *— Kirevaló nézve nem fog ártani, ha Kend Vácra mégyen és ezen Sentimentumot fogja delegálni Nemes Káptalomnak, hogy Én ennek egyéb dolgot nem látom, hanem eztet, és minemű választ fog hallani Kend, az eránt Informáljon kend engemet, pro majori autem facillitatione hujus Negotii —* ezen ügynek pedig nagyobb könnyebbsége miatt *— azt is mondja Kend Nemes Káptalannak, hogy még szegény Sógorom Jeszenszky Antal azon volt, hogy az Predicátort onnét elűzesse, de hogy bánkiak azután hozzá Instantiával folamodtak és kérték őtet, hogy csak Prédicátort még nékiek haggya, hogy azután halála után, nem bánnyák, ha Plébános fog illocáltatnyi, ez is profundamento jó lészen.*

Jóakarat Ura Révay Kristoph."

Valószínűen folytatták ezen aknamunkát tovább is, mert a bánki 18. sz. okmány szerint Mária Teréziától azt kéri Kellisch Sámuel, hogy miután a felsőpetényi urak a határt egymás között felosztották és Muslay Antal alispán, meg Balogh Péter szolgabíró figyelmeztetése dacára elvették az ő 4 kilás és az iskolamester 2 kilás földjét, adassa vissza. Mintegy 10 évvel később a felsőpetényieket a helytartótanács alárendelte a nőtincsi plébánosnak. Ezen rendeletre mintegy válaszképpen a szolgabíróhoz címzett okmányban a következőképpen védekeznek: egyesülve vannak a bánkiakkal, a bánki pap ellátja őket lelkiekben, ezért fizetik neki a palástdíjat. 10 hónap óta el van tiltva papjuk a Felsőpeténybe jöveteltől s azt követelik tőlük, hogy a nőtincsi plébánosnak fizessék a palástdíjat, most, mikor a türelmi parancs ki van hirdetve. Bejelentik, hogy felségkérvényt fognak beterjeszteni.

A felségfolyamodványt felterjesztették 1780-ban, de egyúttal arra is kérik a felséget, hogy mentesítse papjukat azon teher alól, hogy egyházi cselekményeit a plébánosnak anyakönyvezés miatt bejelentse, mert ily intézkedést a kir. rendeletek nem ismernek. Rendes papjuk van, ki anyakönyvet vezet. A vanyarci papot is felmentették ily bejelentések kötelezettsége alól. Végül az ő anyaegyházuk Bánk szabad vallásgyakorlatának örvend, ők fizetik papjukat, tehát ők is hasonló elbánásban részesüljenek.

Mint látjuk, a kicsi gyülekezet bátran szembenézett minden támadásnak és szerzett jogait minden rendelkezésre álló, tisztességes fegyverrel igyekezett megvédelmezni, sőt nemsokára az egyház továbbfejlesztését tűzte ki feladatul.

1782-ben Csernyánszky szuperintendenshez, majd Prónay Pál esp. felügyelőhöz folyamodnak anyásítás végett. Adjanak neki külön lelki vezetőt, el bírják tartani, templomuk van a Podmaniczky-telken, parochiát, melléképületeket emelnek, mert a földesurak is segíteni fogják őket.

Fentebb előadtuk Felsőpeténynek küzdelmét szabad vallásgyakorlatáért s azt 1783-ban el is érte, de a nőtincsi plébános még 1785-ben is ragaszkodott a neki fizetendő palástdíjhoz, mit azután a helytartótanács még ez évben kiadott rendeletével végleg megszüntetett.

Első papja volt:

1784-ben Lovcsányi György, előbb osgyáni rektor. Idők múltával elvesze szeme világát, de így is továbbszolgált, végre a kiküldött esp. bizottság, ellátva őt a legszükségesebbekkel, hivatalától felmentette.

1819. Wladár Sámuel. Soproni tanuló korában a franciák elől menekülnie kellett. Jénai tanulmányai befejeztével Alsózellön Prónay Antalnál nevelősködött, hol zenét és festészetet is tanított. 1819-ben felsőpetényi pappá választották, honnan Sámsonházára távozott, s itt 1854-ben meghalt.

1821. Goldberger György, előbb Vanyarcon Dessewffy Imre gyermekeinél nevelősködött, azután lucfalvi káplán volt s 6 hónap múlva felsőpetényi pap lett. Dekánusi hivatalt viselt. Meghalt 1849-ben.

1849. Zbell János.
1862. Kiss Péter, később Tótgyörkre ment.
Brcken (?) Lajos. Hivatalából elmozdították.
1869. Plachy Lajos, előbb szarvasi káplán. 1911-ben nyugalomba vonult.
1911. Sztik Gusztáv. Pitvaroson született 1886-ban. 1910-ben békéscsabai, majd balassagyarmati káplán volt.

Földváry László adatgyűjteménye említi, hogy 1670 táján Csere János volt a felsőpetényi pap. Miután 1783-ban vált anyaegyházzá, valószínűen református pap volt vagy iskolamester lehetett.
Iskolája már 1779-ben fennállott, mikor is tanítója Balla János volt.
1789-1824. Eger Pál, ki a sziráki Eger Gábor tanítónak volt a fia.
Eger Imre. 1829-ben a magyar nyelv sikeres tanításáért az esperesség 7 frt. 15 kr. jutalomban részesítette.
1839-1849. Vidovszky András.
Uliha József 40 évig tanítóskodott.
Felsőpetény lélekszáma 457. Papja Sztik Gusztáv. Felügyelője Laszkáry Gyula. Kántortanítója Szutórisz Károly, harctéren. Helyettese Lehoczky Ida. Összes lélekszám: 467.

(Kézzel hozzáírva:)
9. †Lombos János 1925-1933
10. Pohánka Sándor 1933-1934 (Bokodi l.)
Németh G[éza]. h. lelkész
11. †Kiss Kálmán 1936-1953
12. Záborszky Csaba 1953-

2. A Felsőpetényi Egyházközség története a XX. század második felében

A 78/2002-es irat frissített változata alapján készült szerkesztett írás:
A gyülekezet háború utáni történetére általánosságban jellemző volt a hol gyors, hol lassú apadás. A háborút követő években a szlovák-magyar lakosságcsere érzékenyen érintette a közösséget. Az urbanizációval járó folyamatos migráció a közeli városok (Vác, Rétság) felé irányult. A falu túlnyomórészt evangélikusokból állt, ezért a vegyes házasságok problémája nem vetődött fel. Súlyos gondot okozott azonban a baptista közösség erősödése. Nemcsak az általuk folytatott misszió volt sikeres. Emlékezetes, hogy id. Győri János evangélikus lelkész egyhetes evangelizációja után mintegy 8 család lett baptistává. Ezt akkoriban az elmaradt utómunka, ill. néhai Kiss Kálmán lelkész hanyagságának rovására írták a kívülállók, emellett a falu népe a balul sikerült evangelizációban is látta az okot. A későbbiekben, főként a nyolcvanas, kilencvenes években a fiatal családok elköltözése miatt a demográfiai mutatók is nagyon sokat romlottak. Visszatekintve elmondható, hogy a gyülekezet lélekszáma a múlt század második felében kb. 200 fővel lett kevesebb. Jelenleg 320 lélek tartozik hozzánk. Ugyancsak a háborút követő évek jellemző esete volt, hogy Sztruhár János, a gyülekezet kántortanítója, az egyházi iskola államosítása után a kántori szolgálatról lemondott és maga helyett Márkus István gyülekezeti tagot tanította ki, aki 50 esztendőn át szolgált a gyülekezetben. Jelenleg az ő fia, ifj. Márkus István a kántor.

A felsőpetényi gyülekezet szlovák nemzetiségi gyülekezet volt, de az asszimiláció miatt ma már nagyon kevesen beszélik a szlovák nyelvet. A szlovák gyökerek miatt sokáig a ***Szarvasi Énekeskönyv***et használták, de magyar fordításában. A szlovák nyelvű istentisztelet az ötvenes években megszűnt. Néhány liturgiai elem, mint pl. a *„térdeplő ének”* az istentisztelet bevezetéseként, háromszoros ámen éneklése, dicsőítő ének a lekció felolvasása előtt mind a mai napig megmaradt az egykori szlovák hagyományból. (2002-ig gyakorlat volt nagy ünnepeken az énekelt ***Áron áldás*** is.) A gyülekezet lelki életére mind a mai napig jellemző a „templomos kegyesség”. A rendszeres temp-

lomba járók aránya most is 30% körül mozog. Ugyancsak jellemző az anyagi áldozatvállalás és a lelkész természetbeniekkel való buzgó segítése. A hitoktatásról és a konfirmációi felkészítésről senki sem marad el. Mindez az elmúlt évtizedekre is jellemző volt.

A gyülekezet lelkészei időrendi sorrendben:

Kiss Kálmán	1936-
Záborszky Csaba	1953-
Solymár András	1971-
Kalácska Béla	1975-
Győri János Sámuel	1981-
Zólyomi Mátyás	1992-
Szakács Tamás	2002-

Jelentősebb események az egyházközség életében

1948-49: sorozatos áttérések a baptista egyházba. 1953-ban Kiss Kálmán a szószéken, prédikáció közben lesz rosszul és néhány órán belül megtér Teremtőjéhez.

Záborszky Csaba lelkészt a gyülekezet — főleg, miután megtudják, hogy árva gyermek volt — különös szeretettel fogadja és veszi körül itteni szolgálata teljes idejében. Bár nem tud szlovákul, mégis megválasztják. Ő ezt személyes lelkigondozással, gyülekezetlátogatással hálálja meg. Megszűnnek az áttérések a baptistákhoz. Felesége is buzgón szolgált — világi állása mellett — a gyermek- és ifjúsági munkában. A templom első nagyarányú renoválása 1958-ban volt. 1961-ben új oltárképet adományoztak a konfirmandusszülők. 1967-ben a templomot villámcsapás éri, ami a teljes elektromos hálózat felújítását és belső festést vont maga után. A régi parókia modernizálása, karbantartása is sok feladatot adott. A baptista és a római katolikus egyházzal ökumenikus kapcsolat létesült. 1956. október 30-án rövid beszélgetésre találkozott Záborszky Csaba lelkész a felsőpetényi Almássy kastélyban fogvatartott, de időközben kiszabadult Mindszenthy József hercegprímással. A testvéri hangnemű beszélgetés után pedig gondoskodott arról, hogy a kastélyban felállított miséző oltár a nőtincsi katolikus gyülekezet tulajdonába kerüljön. Záborszky Csaba Szügybe való távozása után Solymár András lett a gyülekezet lelkésze. Kiváló igehirdetőként emlékeznek rá. Az ő idején készült el a harangok villamosítása. Rövid szolgálatának súlyos betegség vetett véget. A felsőpetényi evangélikus temetőben nyugszik.

Ezután 17 éven át nem volt a gyülekezetnek önálló lelkésze. Ősagárdi lelkészek helyettesítettek: Kalácska Béla hat, Győri János Sámuel pedig tíz éven át, majd egy évig jobbára kisegítő teológusok szolgáltak (Babka László, Fűke Szabolcs és Szabó András). Kalácska Béla idején kerítés és betonjárda épült a templom köré, Győri János idejében pedig új parókia és imaterem. A helyettesítő szolgálat nem ment a gyülekezet lelki éltének rovására. A helyettesítő lelkészek mindent megtettek, hogy eleven gyülekezeti élet legyen, a közösség épüljön, gazdagodjon.

Szomorú esemény volt a lelkészi pályára készülő Kovács Mihály tragikus halála a katonaságnál. Ugyancsak lelkészi pályára ment Hvizsgyalka György 1988-ban. Lelkésszé szentelése a felsőpetényi templomban volt 1994-ben. Két éves szolgálat után súlyos betegségben elhunyt, a felsőpetényi temetőben nyugszik.

1992-től a gyülekezet újra önálló lelkészt kapott Zólyomi Mátyás személyében. A gyülekezetet gazdag lelkiséggel vette át. A gyülekezet áldozatkészségének és hathatós közegyházi segítségnek köszönhetően az elkövetkező években az alábbi munkák valósulnak meg: 1993.: templom teljes külső renoválása, parókiára vezetékes ivóvíz bevezetése. 1994.: templom teljes belső rekonstrukciója, új padok. A régi evangélikus temető kezelői jogának visszavétele az állami hatóságtól, a parókia gázfűtésre való átállítása, gázbekötés, harangvillamosítás felújítása, programóra. 1995.: Nyári gyermek- és ifjúsági táborozásra alkalmas szállás, fürdőhelyiség és konyha kialakítása a gazdasági épület felújításával. 1996-97.: Templom toronysisak és villámhárító felújítása, templomfűtés beszerelése. 1998.: Parókia és imaterem festése, a lelkészlakás tetőterének beépítése. 1999.: Orgona teljes felújítása, az imaterem orgonájához új erősítő, keverőpult és mikrofonok vétele.

Egyéb események: Évente négy-öt ifjúsági vagy gyermektábor fogadása, részben szervezése, egyházmegyei zenei táborok szervezése, német testvér-gyülekezeti kapcsolatok kialakítása (Lütz-

schena, Hannover-Hainholz), szlovák testvér-gyülekezeti kapcsolat kialakítása (Sahy [Ipolyság]). Rendezett ökumenikus kapcsolatok a baptistákkal és katolikusokkal, rendszeres imaheti alkalmak. A lelkész a gyülekezeti szolgálatok mellett ősagárdi, nógrádi és ipolyvecei helyettesítést is ellátott összeadva 7-8 évig.

Summa

A gyülekezet utolsó tíz évében különösen érződött a szekularizáció. A falusi tradíciók szétesése, a demográfiai helyzet további romlása (6 iskolai osztályban csak 11 hittanos!), a temetések és keresztelések rossz aránya… Elmondható, hogy a gyülekezet az utolsó húsz évben mintegy 100 lélekkel lett kisebb. Ebben áttérés egy volt (baptistákhoz), de betérőnk is volt, elsősorban katolikusok ill. felekezeten kívüliek.

A munkalehetőség hiánya, a mezőgazdasági tevékenység ellehetetlenülése, a családi kötelékek lazulása, a fiatalok migrációja, iskola–lakóhely közötti ingázása, a középkorosztály gondolkodásának gyökeres változása összességében negatívan befolyásolta a gyülekezet életét. A templomlátogatottság a délutáni alkalmakon jelentős visszaesést mutat, a családok életében a kegyesség otthoni gyakorlása elmarad.

Gyülekezeti ifjúsági összejövetel csak elvétve van, bár a fiatalokkal való kapcsolattartás kielégítő és istentiszteletre is járnak. A gyülekezet anyagi helyzete rendezett.

Mint mindenütt, itt is jellemző a gyülekezet „elöregedése”, ami falun különösen is probléma, hiszen itt a misszió lehetősége nagyon behatárolt. A mostani folyamatokat figyelembe véve további létszámcsökkenés várható, aminek ütemét nehéz megjósolni. A gyülekezet múltját és jelenét Isten kegyelmébe ajánlva, tisztelettel

2002. 05. 15.
Felsőpetény

Zólyomi Mátyás lelkész
2002. május 15-i írásának
javított, frissített változata

3. Templomszentelési ünnepen

A 109/1997-es irat alapján készült szerkesztett írás:

A *Felsőpetényi Evangélikus Gyülekezet* 1783-ban önállósult. Korábban a hívők a *Bánki Egyház*hoz tartoztak. Az önállósulást követő évben, 1784-ben adta ki II. JÓZSEF császár a türelmi rendeletét, mely az evangélikus vallású hívőknek is megengedte templom építését. Erre a célra a község lakossága összefogott és — a rendeletnek megfelelően — torony nélkül, de felépítette templomát. Nem lehet azonban azt mondani, hogy az egyházi élet ekkor kezdődött. A rendszeres 8 úrvacsorázásról tanúskodik a kehely, melyet FÁBRI SÁMUEL adományozott a gyülekezetnek már 1730-ban.

Ez a gyülekezetünk legrégebbi emléke, régebbi, mint maga a templom. Adatok vannak arról is, hogy már az 1600-as években, a súlyos üldöztetés idején is élt a gyülekezet. Még olyan áldozatot is hoztak, hogy két egyházi adót fizettek. Egyet a váci katolikus püspökségnek, hogy ne zaklassák őket hitükért, egyet pedig a saját prédikátoruknak. A gyülekezet anyanyelve ebben az időben szlovák lehetett, bár voltak magyarul beszélő tagjai is. Az anyakönyveket a kor szokásának megfelelően latinul írták. A legrégebbi anyakönyvi bejegyzésekben is szerepelnek a ma is használatos nevek; úgymint BRINYICZKI, SULYAN, BODAI, SZABÓ, BENYUSOVICS, ALFÖLDI, BALAZSOVICS, LACZKOVSZKI, ANTUS, HVIZSGYALKA és HRIAGYEL. Erről bárki személyesen is meggyőződhet, ha kézbe veszi a régi könyveket. A gyülekezetben megalapítása idején évente 33 keresztelő volt. Ma sajnos ilyesmivel nem dicsekedhetünk.

Az egyházközség a XIX. században fejlődött, erősödött. 1820-ban tornyot emeltek a templom elé, papi és tanítói földeket szereztek, iskolát alapítottak, temetőt tartottak fenn. A templom tornyá-

ban hamarosan két harang hívogatott az istentiszteletekre. Egyiket 1858-ban, másikat 1868-ban öntötték. Kevés ilyen régi harang található evangélikus templomainkban, mert az I. Világháború idején a harangokat be kellett szolgáltatni, vagy meg kellett váltani. Itt talán erre is áldozott egykor a gyülekezet. Az egyházi iskoláról egy századfordulón készült jegyzőkönyv a következőket írja: *„A tanító (Uliha József) délelőtti és délutáni órákban tanítja a gyerekeket és az ifjúságot. Tanítja az írást, olvasást, éneket, bibliai történeteket, egyházi történetet, földrajz és magyar történetet, polgári jogok és kötelességeket, természettant, gazdászatot, kertészetet, magyar nyelvet, számtant, testgyakorlatot, gyümölcsfa oltást. Jó sikerrel."* Ez abban az időben nagyon modern iskolának számított!

A gyülekezet lélekszáma a századfordulón még 425 volt. Ma 314. A XX. sz. sok megpróbáltatást hozott. A két világháború, a szlovákság kitelepülése, az urbanizáció, a kedvezőtlen politikai rendszer mind ellene hatott a gyülekezeti életnek. Komoly veszteség volt a több evangélikus család áttérése a baptista hitre. Ma leginkább az elvilágiasodás és közömbösség fenyeget.

Mindazáltal a nehézségek ellenére is fejlődés mutatkozik a gyülekezet életében, különösen az elmúlt 15 évben; új parókia, renovált templom, közműfejlesztés, vasárnaponként az országos átlagot messze meghaladó templomlátogatottság dicséri a gyülekezet buzgóságát. Istennek legyen hála azért, hogy mindeddig megtartott minket!

Nem könnyű évek elé nézünk. Sürgető feladat a közösségi élet újjászervezése, a meglévő lehetőségek — pl. a nyári táborozó központ — jó kihasználása. A gyülekezet ifjúsága nevében is hívjuk a nálunk idősebbeket az önszerveződésre. Hisszük, hogy aki eddig megtartotta gyülekezetünket, ezután is velünk lesz!

Az Ő áldását kérjük mindannyiunk életére!

4. A felsőpetényi evangélikus templom

A 2003. november 23-án templomszentelési megemlékezésen felolvasott szöveg átszerkesztett, frissített változata, amely Kohári János írása alapján készült:

Alsó- és Felsőpetény eredetileg a Petényi vezetéknevű földbirtokos tulajdona volt. A XV. század második felében új gazdálkodási törvényt iktattak be. Pl. Werbőczy István és Szobi Mihály öröklési szerződést kötött. (Felsőpetény, Galgaguta, Szirák, Alsópetény, Szente, Csesztve, Horpács, Bercel, Szob területére.) Így Werbőczy nógrádi biztossá és a megye ügyeinek döntő befolyásolójává lett.

Werbőczy István az 1514. évi országgyűlésen mutatta be hatalmasságát. De a következménye az lett, hogy a nemesség nem fogott fegyvert a török ellen. Werbőczy a nógrádi köznemesi párt vezére volt. Az Ipolytól délre szerzett nagybirtokokat, többek között ezen a vidéken is. Alsópetényben temették el.

A mohácsi vészt követően a rendszeres török hódoltság az 1544. évi hadjárattal vette kezdetét. (A XVI. század közepétől az Ipolytól délre 120 község adózott a törököknek.) A településen egyetlen birtokost ismertek: Werbőczy Imrét, a nádor fiát.

A törökök 1552-ben támadták meg az egri várat, 1594-ben a nógrádit. Ugyanabban az esztendőben Pálffy Miklós és Tieufechbach Kristóf visszafoglalta.

Az ágostai hitvallású evangélikusoknak 1754-től volt templomuk — prédikátoruk név szerint Folcsák Pál volt (egy 1825-ben Kecsári Antal által írt könyv alapján). A török hódoltság alatt a lakosság házait a törökök fölgyújtották, és a templomot földig rombolták. Átmeneti felszabadulás után a törökök újra visszafoglalták Felsőpetényt, miközben már szlovák ajkú családokat telepítettek ide. Ezt követően a katolikusok a lerombolt templom alapjára építettek saját templomot. Miután a magyar hadsereg újra kiüldözte e vidékről a törököket, azt a templomot is földig rombolták. Azért nevezik azt a föld-részt puszta templomnak, mivel a második templom felépítése után lakóházakat nem építettek oda. (Katolikus temető lett.)

1754-től fogva az akkori prédikátorokat eltiltották a szomszéd helységekbe/gyülekezetekbe való kimeneteltől. II. József császár uralkodása alatt lett újra anyatemplomuk (1784). I. József csá-

szárnak két családja volt. Az első fiúgyermek, de tízéves korában járványbetegségben meghalt. Leánya, MÁRIA TERÉZIA 1717-ben született. 1736. február 12-én ment férjhez.

MÁRIA TERÉZIA 1780. november 30-án örökre lehunyta szemét (19 gyermeket szült, de egy sem a férjétől volt). 1780 őszén az első fiúgyermeke lett az uralkodó. Ezek után egy új korszak kezdődött. Több lelkes buzgó protestáns egyházi vezető személyesen felkereste II. JÓZSEF császárt, hogy szüntesse meg a korábbi tiltórendeletet. Ezt követően 1781. október 21-én meg is kapták az engedélyt, hogy templomot ill. templomokat építhessenek. De három feltétel mellett. Az egyik feltétel az 500 lelkes gyülekezet volt (Felsőpetény 672 lelkes volt). A másik: csak úgy volt szabad építeni templomot, hogy a templom bejárati ajtaja nem nézhetett az utcára. (Csak párhuzamosan volt szabad építeni az úttal.) A harmadik feltétel: csak torony nélkül volt szabad építeni templomot.

A mi templomunk tornyát a templom felépítése után 36 év elteltével, 1820-ban építették. Ekkor hunyt el II. JÓZSEF császár.

Kohári János írása alapján

5. Felsőpetény múltja — benne az evangélikus gyülekezet múltja

VIDOVSZKY ANDRÁS falu- és gyülekezettörténeti írásának szerkesztett (és pontosított) változata:
Emlékek útján Felsőpetény község múltjáról, s ebben evangélikus gyülekezetünk általam feltárt, felkutatott történetéről:

Rövid történelmi kalauzt próbálok írni Felsőpetény község életéről. Időben visszaszállunk a még régebbi múltba, hogy felidézzük a régi embereknek, hajdan élt, ma már ismeretlen családoknak életét, sorsát.

Őseink is itt éltek — e tájon, sokan az írott emlékek határán is jóval túl, néha csupán egy-egy kődarabot vagy cserépdarabot hagyva meg *'olvasókönyvül'* a múltból.

Írásom nem költött. Mondanivalóm csak néhány idézet abból a sok-sok, több száznál is több oldalnyi, gépelt, s részben könyvbe kötött írásból, melyet a múlt történetéből, múltban itt élt hittestvéreink helyzetéről írok, melyet kimeríteni ily rövid írásban nem lehet, mint ahogy ez egy csöpp a tenger vizéből, abból a tengerből, melynek neve: Több száz év, évtized.

Jegyzeteimet ifjú koromtól kezdve folytatom, sok-sok embert, lelkészt, tanítót, köztük felekezeti hovatartozás nélkül még püspököt is felkerestem, kértem adatszolgáltatásra. De nem hagytam figyelmen kívül az egyszerű munkásokat, földműveseket sem, ifjakat és időseket egyaránt. — Levéltárak, múzeumok, könyvtárak esetenként molyrágta poros irataiból is sokat merítettem s megörökítettem a mindenkori napi eseményekből, életek, sorsok, időszakok történelmi napi eseményeiből, köztük háborús események, önkéntes kitelepítések, vagy egy-egy vallási jellegű helyi eseményekről.

Nógrád megye, köztük Felsőpetény történetéről pár gondolatban:

Drégely vára, 1552. körül (július 8-án). Márton, az orosz pap, akit ÁDÁZ ALI küldött követül az elszánt, nemes vitéz SZONDI GYÖRGYhöz, Drégelyvár parasztszármazású kapitányához, hogy **adja meg magát**:

SZONDInak 146 embere, Alinak viszont 12 000 katonája volt. (ARANY JÁNOS írt erről az eseményről, melyet idézni nem lehet ily rövid írásban. A két apród, a két honti gyermek LIBÁRDY és SEBESTYÉN fiú.) SZONDY sírja a monda szerint a vártól keletre emelkedő 271 méter magas ún. Aranydomb hegyen van.

Balassagyarmat 1663-ban lett lerombolva, KÖPRÖLI pasa által. (A várból egy pár kő maradt meg az utókornak, mely ma a Bástya u. 8. szám alatti udvarban állítólag még létezik.)

Régen a megye székhelye Fülek volt, majd Szécsényről és Szügyről irányították. Csak 1790-ben lett a megye székhelye, melyet 1950-ben Salgótarjánba tették át.

A Felsőpetényt birtokló nemes és földesúri, gazdálkodó családokat megnevezni most mellőzöm, tekintettel arra, hogy gyülekezet régmúltjáról lévén szó bevezető soraimban:

A felsőpetényi evangélikus egyház a bánki evangélikus egyház filiája volt. (Több adat ott található.) 1783-ban anyaegyházzá alakult. Templomunk 1784-ben épült.

1809. június 8-án egy hatalmas felhőszakadás 37 lakóházat pusztított el, és meghalt annak következtében 5 fő. Sokan ekkor elköltöztek. Az 1914-1918-as ún. I. világháborúban 24 fő hősi halált szenvedett. Templomunk akkori harangját — mely 222 kilós volt —, valamint az orgonasípokat háborús, hadicélokra elvitték. Az I. világháború során gyülekezetünk élete is meggyengült, 28 fő a hívek közül az akkoriban alakuló baptista gyülekezetbe tért át.

A templom hossza 17 m, szélessége 7,87 m, magassága 5 m. Épült egy másik adat szerint: 1784-ben, javíttatott és cseréppel fedetett be 1894-ben. Az orgonát 1911-ben 2500 korona értékben vette az egyház (gyülekezetünk). A torony magassága 15 m. A bejárat felett, melyre még ifjúkoromból jól emlékszem, s jegyeztem fel, 1820-as évszám volt kiírva.

A toronyban két harang lakik — amint azt napjainkban a rádióban is, amikor az ország egy-egy részén megszólal egy-egy gyülekezet harangja, mondják. A nagyobbikat 1922-ben, 149 600 korona értékben vette az egyház. Súlya 211,5 kg. Felirata: *„Az ég és a föld elmúlik, de Istennek beszéde megmarad örökké.”* A harangot a hívek buzgóságából és gróf Almássy Imre áldozatkészségéből öntötte Slezák László harangöntő Budapesten. A másik, kisebb harang kb. 100 kg. Öntötte Schandt Antal Pesten, 1858-ban.

Gyülekezetünk birtokában van — jegyzetem szerint — 3 db kehely. A legrégibb rézből készült, ezüst díszítéssel, „CURAT PRO ECCL: F: PETIN P: t: R: D: SAM: FABRI. ANNO D: 1730” felírással. A másik kehely aranyozott ezüstből készült (súlya 52 deka), „A ref. 400 éves jub. emlékére Benyusovits István közs. biró és családja 1917 Sztik Gusztáv lelkész idejében” felírással. A harmadik ezüstből készült (súlya 17 dekagramm) — „Szenvedők vigasza — hivők üdvössége.” és „1913. a lelkész ajándéka.” felírással.[1]

Az egyháznak akkoriban 31 kh. földje, erdeje volt — melyet a lelkész és tanítója hasznosított. A régi, ún. evangélikus temető 2 kh. 1423 n.öl. Egyházunk akkori felügyelője Prónai József romhányi földbirtokos volt.

Felsőpetény község hajdani lakói szerbek voltak — levéltári adatok szerint —, azután református magyarok. A török hódoltság után Trencsény vármegyéből települtek le szlovák evangélikusok a vidékre. Felsőpetény 1783-ig Bánk község leányegyháza volt. Földesurai és a szomszédos Alsópetény földesurai erős katolikus vallásúak voltak, mindent elkövettek, hogy a lutheránusokat elnyomják. Az akkori bánki birtokosok is együttes erővel akarták az evangélikus bánki papot elűzni. S mikor ez nem sikerült, akkor legalább a felsőpetényi leányegyházat akarták megsemmisíteni. Ebben élen járt Werbőczy, a híres ún. ***Triparticum (Hármaskönyv)*** szerzője, mint földbirtokos és több más országos hatáskörű hatalmasság. Híres törvényének eredeti példányát — melyet ma a debreceni könyvtár őriz — közel két-három héten át tanulmányoztam, s jegyzetet készítettem belőle. Kutattam, vágyódtam a régmúlt idő községünket is birtokló urairól, lakosság, hitünk őseinek sorsáról.

A helytartótanács 1754. évi rendelete alapján községünk akkori jegyzőjét és tanítóját, aki egyben gyülekezetünk kántora is volt, megfosztani rendelte el, megfosztani kívánta tisztségéből. Ok: „Mivel prédikál, igét olvas és temet.” Őfelsége elrendeli, ha az illető nem nemes, azonnali hatállyal el kell mozdítani, ha nemes, akkor meg kell idézni, stb. stb. … A papra nézve, a veleszületett kegyelemnél fogva a megyegyűlés komolyan intse meg.

Gyülekezetünk élete, vezetői ellen az aknamunka tovább folytatódott. Bánki iratok szerint Mária Teréziától azt kérte Kelisch Sámuel (Jeszenszky rokonság), hogy a felsőpetényi határt az akkori urak egymás közt osszák szét. Több, a birtokvitákra kiterjedő események, javaslatok, kérelmek zajlottak — melyet zömében az akkori nőtincsi plébánia javára ítélve javasoltak, hogy lehetetlenné tegyék a felsőpetényi evangélikus gyülekezet sorsát.

Gyülekezetünk akkori vezetése, lelkésze folyamodvánnyal élt azzal a céllal, hogy mentsék fel azon kötelezettség alól, mely szerint ne szükségeltessék azon előírás, miszerint a nőtincsi plébánosnak tartozik bejelenteni egy-egy egyházi anyakönyvezést (1781).

---

[1] A jelenleg használt ezüstkehely felirata: *„1953-1971 Záborszky Csaba”*, súlya kb. 27 dkg. (SzT)

A vanyarci evangélikus pappal is tanácskozási szinten bírtak ekkor elődeink. — 1782-ben Cserszánszky szuperintendenshez és Prónay Pál esperes felügyelőhöz folyamodtak anyásítás végett. Kérték, adjanak külön lelki vezetőt, elbírják tartani, templomukat, mely az akkori Podmaniczky telken volt, s melléje lelkészlakást, gazdasági épületeket építenek.

Bár a felsőpetényi evangélikus gyülekezet önálló vallásgyakorlását 1783-ban elnyerte, a nőtincsi plébános még 1785-ben is ragaszkodott a néki járó úgynevezett palástdíjhoz — melyet ezután a helytartótanács még ez évben kiadott rendelete alapján végleg megszüntetett. Első hivatalos lelkészünk: 1784-ben Lovcsányi György. 1819-től Vladár Sámuel, aki zenét és festészetet is tanított. Itt halt meg 1854-ben.

Iskolája a gyülekezetnek már 1779-ben is volt. Ekkor tanítója Balla József volt, 1789-1824-ig Eger Pál. Az 1825-38 közötti időszakról nem találtam adatot. 1839-1849-ig nemes Vidovszky András jegyző és tanító munkálkodott itt, aki egyben a gyülekezet kántora is volt. Az 1848/49-es szabadságharcban mint tartalékos tiszt harcolt, s annak leverése után perbe fogták, meghurcolták, s meghalt. Vidovszky András dédnagyapám volt, aki 1805-ben, a mai Szlovákia területén született, s mint végzett jegyző, tanító, pályázat útján került községünkbe. Utána veje, Uliha József, mintegy 40 évig volt tanító, nevük a Nógrád megyei tanítók névjegyzékében jelentős helyen szerepel.

Községünket 1944. szeptember 12-én éjjel, késő esti órákban bombatámadás érte. 7 db bomba esett le, melynek áldozata lett Alföldi Anna evangélikus vallású leány. A II. világháború idején Felsőpetény községből 90 főt hívtak be katonai, háborús, stb. szolgálatra, közülük 29 fő volt hadifogságban, és 10 fő halt meg, céltalan, igazságtalan háborúban. 1948-ban mintegy 168 személy önként kitelepült Szlovákiába, jobb sors, jobbnak vélt körülmények vágya miatt, de sok volt utána a honvágy is…

A mai, úgynevezett régi katolikus temetőben van egy kereszt, melyet 1702-ben Gáspár József katolikus lelkész áldott meg, s ezen kereszt az akkor még romjaiban is létező templom szomszédságában volt, amit ma pusztatemplomnak nevez a község lakossága, a falu több századon át a mai pázsitföldek területén, környékén terült el.

Erős vár a mi Istenünk!

Felsőpetény, 2004. január 24-én

Vidovszky András (1929)
írása alapján
(szerkesztve, pontosítva)

Felsőpetény, 2014. november 18.

Az írásokat összeszerkesztette:
Szakács Tamás lelkész, mVD